

KÜTÜPHANELERİN BUGÜNKÜ MESELELERİ

Yazan :

M. Türker ACAROĞLU

Basma Yazı ve Resimleri

Derleme Müdürü

1. YENİ BİR BUHRAN MI ?

Son yıllarda hüküm sürmeğe başlayan iktisadî bir buhran karşısında bütün Avrupa-Amerika ülkelerinde bütçe masraflarından bazısını kısmak eğilimi görülmektedir. İçinde bulunduğumuz mali yılda güç durumda bulunan bazı ülkeler, «yüksek kültür alanları» denilen kütüphaneler, arşivler, müzeler, dokümantasyon merkezleri, akademiler, üniversiteler, tiyatrolar, bilim kurumları için ayrılan ödenekleri kısma yönüne gitmişlerdir. Bizde ise, bu alanlar Devlet bütçemizin belki en ufak bölümünü teşkil eder. Hele kütüphanelerimize yapılan Devlet yardımları pek kifayetsiz sayılabilir. Kütüphanelerimizin incelenmesini, gerçek ihtiyaçlarının bilinmesini, Cumhuriyetimizin genç ve körpe kültürünü yayma konusunda mümkün olduğu kadar teçhizatlı olmasını herkesin haklı olarak istediği muhakkaktır. Ancak, Devletin iki yakasını bir araya getirmeğe çalışanlara yardım etmek de ödevimizdir. Bizde kültürün hemen her alanında çokluk gerekli kısıntılar yapmak mümkündür. Bunun için, o alanın meselelerini, tekniğini çok taraflı olarak araştırmak, iyi niyetle öğrenmeğe çalışmak yeter.

Biz burada kütüphanelerimizin bugünkü bazı meselelerine, şimdi önem kazanan eski bazı dâvalarına işaret edeceğiz. Daha çok umumî millî kütüphanelerimizin, üniversite kütüphanelerimizin meseleleri üzerinde duracağız. Bu meselenin çözümü, onlara şu buhranlı devreyi daha sarsıntısızca atlatabilir. Adı geçecek kurumların idarecilerinde yeni metodları uygulamada iyi niyetleri bulunduğunu, kütüphaneler personelinin de ehil olduğunu kabul ediyoruz.

2. KİTAP MEVCUTLARINI ÇOĞALTMA YOLLARI :

Kütüphaneler başlıca üç yoldan, kitap mevcutlarını çoğaltırlar: satın alma, (varsa) kendi yayınlariyle değişme, bağışlar. Ayrıca, bazı devlet kütüphaneleri Derleme yoluyla de kitap mevcutlarını çoğaltmaktadır.

Buna Frenkler «Dépot légal obligatoire», Almanlar «Pflichtexemplarek, öteki milletler de «mecburi veya zoraki nüsha», «Devlet nüshası», «depozito» derler. Bizde buna, 21 haziran 1934 tarihli ve 2527 sayılı Derleme Kanununa göre «basma yazı ve resimleri derleme işi» denir. Hazırlanmış olan yeni Derleme Kanunu tasarısında buna «fikir ve sanat eserlerini derleme işi» denilmektedir.

Kütüphanelerimizin satın alma ödenekleri pek ölçülüdür. Yalnız üniversite kütüphanelerimiz için ölçü pek geniş tutulmuştur. Gerçekten, Amerika'da Kentucky Üniversitesi Kütüphaneleri Müdürü, Amerika Birleşik Devletleri Kütüphane Özel Müşaviri Dr. Lawrence S. Thompson tarafından 1952 şubatında Millî Eğitim Bakanlığına verilen, bir broşür halinde bastırılan, «Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni» nde de-(cilt I, sayı 2) yayınlanan «Türkiye'de kütüphaneleri geliştirme programı» adlı raporda belirtildiği gibi: «Bir üniversite kütüphanesi müdürü olarak, samimiyetle belirtmek isterim ki üniversite kütüphanelerinizin durumu beni ciddi endişelere sevketmiştir. Bir-ikisi müstesna, idareleri son derece kötüdür. Ankara ve İstanbul'daki kütüphane hizmetleri için yapılan masraf tutarı aynı büyüklükteki Amerikan üniversitelerindekinden çok daha fazladır; ve maaş nisbetlerindeki farklar hesaba katılmıyacak olursa, üniversite kütüphaneleri için bizim yaptığımız tahsislerin sizinkiler yanında cılız kaldığını söyleyebilirim.» Bu durumun en üzücü tarafı, İstanbul ve Ankara üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversite kütüphane hizmetleri için ne kadar para sarfolunduğunu kimsenin bilmemesidir...»

1957 yılı Bütçe Kanununda genel kütüphanelerimize, Ankara Millî Kütüphanesine 475'er bin lira ödenek ayrılmıştır. Buna, okul kütüphaneleri için ayrılan 75 bin, Bakanlık kütüphanesi için ayrılan 3 bin lirayı da katarsak, kütüphaneler masrafı topyekûn 1.028.000 liraya çıkar. Kütüphanelere kitap sağlayan Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü için ilk defa bu yıl ayrılan 3 bin lirayı da buna ekleyebiliriz. İhtiyaçların yanında bu miktarlar pek azdır.

Öte yandan; müzeler, anıtlar ve Anıt-Kabir genel masraflarıyla bazı hisar ve hanların «restauration» masrafları yekûnu 3.670.000 lirayı bulmaktadır.

Görüldüğü üzere, ödeneklerin çoğunu yutan, onarımlardır. Kütüphanelerimizin hemen hepsi o kadar eski ve tarihi binalara sığınmış, ki

bunlara her yıl harcanan onarma - ekleme masraflarıyla, acaba, yepyeni, daha uygun, modern kütüphane binaları yapılamaz mı? diye düşünüyoruz.

Kitap satın alma ödenekleri, öyle sanıyoruz, ki hemen tamamıyla dergilere, gazetelere, ansiklopedilere, başkaca bazı süreli yayınlara, el kitaplarına ayrılıyor. Bunlarla bilginlerimize bilimlerin dış ülkelerdeki ilerleyişini ancak uzaktan kovalama imkânı verilmektedir. Asıl bilim ürünlerinin, yeni ve değerli eserlerin satın alınması için geriye pek az bir para kalıyor.

Ankara Millî Kütüphanesinin kitap mevcudunu çoğaltmak için kuruluş devresini atlattığı son on yıl içinde ne kadar para harcamış olduğunu bilmiyoruz. Başka ülkelerin millî kütüphaneleri her yıl bir raporla durumlarını açıklamayı âdet edinmişlerdir. Bu güzel âdet bizde daha başlamadı. Millî Kütüphane, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünün gönderdiği Devlet nüshalarından faydalanan mutlu beş Türk kütüphanesinden biri olduğuna göre, bütün ödeneklerini sadece yabancı dil kitap ve dergileri satın almağa kullanacak demektir. Yabancı dil kitapların, hele Ankara Millî Kütüphanesinin sahip bulunması gereken pahalı yabancı yayınlara fiyatını bilenlerce bu ödeneklerle hangi kitaplardan ne miktar satın alınabileceği meydanda olan bir şeydir. Bu paranın İsviçre veya Fransız frangına yahut sterling veya dolara göre tutarını hesaplamak yeter. Gerçi bir de Millî Kütüphaneye Yardım Derneği var, ama bunun tam 140 kişi olan Millî Kütüphane kadrosundan birkaç kişiye kuruluşundan beri ödediği ücretler yüzünden kitap satın almağa takati kalmış mıdır?

Yarı resmî bir teşekkül olan Türk Tarih Kurumu son yıllarda kütüphanesine «kütüphane, cilt ve katalog işlerine» - ancak birkaç yüz lira ayırabilmiştir. Tabii, bu paranın önemli bir bölümü cilt işlerine gitmiştir. Kitap satın almağa kaç para kalır? Gerçekten, Kurum için kitap satın alma işi en sonra gelmektedir: Çünkü, kütüphanesi her şeyden önce değişim, daha sonra bağış yolu ile zenginleşmektedir. Ancak, ne de olsa, millî bir Tarih Kurumunun kitap satın almak için yılda topu topu örneğin yüz liracık ayırmasına şaşmamak elde mi?

En önemli kütüphanelerimizin bu durumu karşısında, mesele hakkında tam bir fikir edinebilmek için, bazı okul ve kurumların prensip olarak halka kapalı kütüphanelerine Devletin verdiği nisbeten geniş

ödenekleri zikredebiliriz. Hiçbir sosyal önemi olmayan, ancak o okul veya kurumda yardımcı bir rol oynayan bu çeşit kütüphanelerden -örneğin - Erkek Teknik Öğretmen Okulu kütüphanesine, yalnız okul öğretmenleriyle öğrencilerin faydalandığı bu kütüphaneye yılda 2 - 3 bin lira, yani genel kütüphanelerimizin herbirinden daha çok bir ödenek ayrılmaktadır. Halka kapılarını sımsıkı kapayan başkaca bazı kurumların kütüphaneleri de kitap için yılda belki birkaç bin lira harcamaktadır.

Ortada apaçık bir şey varsa, o da bugün Devletin büyük, önemli kütüphanelerimize ayırdığı meblâğın kifayetsiz oluşudur. Kütüphanelerimizin durumuna temas eden yazılara basında okuyucu sütunlarında bile sık sık raslanıyor.

Meydanda bir şey daha var: Bugünkü ödenekler karşısında hiçbir şekilde cevaz verilemeyecek olan hep aynı eserlerin ikinci, üçüncü defa olarak satın alınmasından kaçınmak üzere, siparişlerde bir anlaşmaya varılması gerekir. Bir kütüphane ötekinin neler sipariş etmekte (satın almakta) olduğunu bilmelidir. Aynı esere yeniden avuç dolusu para harcamamak için bu şarttır. Türkiye'de bilime yararlı bütün kitaplardan sadece birer nüshanın, hangi kütüphanede olursa olsun, bulunabilmesi yeter. Bundan memnun kalmayacak kimse çıkmaz, sanırım.

Kütüphanelerimizin kitap mevcutlarını çoğaltmak için, anlaşılan, başkaca yolların aranıp bulunması gerekir. Böyle yollar vardır.

Örneğin, Ankara Millî Kütüphanesi bugün pek ölçülü sayıda bir kitap değişimi yapabilir. Çünkü, yabancı yayınlarına karşılık olarak sunacağı kendi yayınları pek azdır. Başlıcaları şunlar : Bibliyografya Enstitüsünün hazırlayıp yayınladığı «Türkiye bibliyografyası» ile «Türkiye makaleler bibliyografyası». Ne bir Yıllık, ne bir Katalog çıkarmadığı, ne de başkaca bilim yayınları yapamadığı için, kitap değişimi sınırlı olacaktır. Hele, ona memleket yayınlarının tamamından ikinci bir nüsha sağlayacak olan yeni «Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu» tasarısını toptan reddettiği için, 6568 sayılı kanuna rağmen, Türkiye ile dış ülkeler arasındaki yayın değişimi işleri kısır kalmağa mahkûmdur.

«Türk Kütüphaneciler Derneği bülteni» ile Millî Kütüphanenin teksir şeklinde çıkardığı aylık haberler bülteni konumuzun dışında kalır.

Çeşitli fakültelerin dergileri, yıllıkları, serileri gibi birçok üniversite yayınlarıyla değişim yapabilecek durumda olan üniversite kütüphanelerimiz ise, bu işleri doğrudan doğruya ele alarak teşkilâtlandırmış değildir. Dış ülkelerde çoğu üniversitelerin - ders programları, öğrenciler için başkaca bazı kılavuzlar dışında - kitap yayınlamadıkları, üniversite yayınlarımıza karşılık olan profesörlerin, doçentlerin yeni çalışmalarlarıyla öğrenci ders kitaplarının çokluk özel kitapçılarca yahut çeşitli bilim akademileri ve derneklerince yayınlandıkları hatırlanacak olursa, üniversite kütüphanelerimizi bu durum iyiden iyice düşündürebilir. Üniversite kütüphanelerimiz bu akademiler ve derneklerle de bir dereceye kadar kitap değişimi yapabilir, yapmalıdır da. Ama, bu alan her şeyden önce Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu v.s. gibi bilim derneklerimizindir. Yabancı ülkelerde üniversite yayınları arasında ilk plânda sayılan, üniversite yayınlarımıza karşılık bize teklif edilebilecek olan doktora tezleriyle değişim ise, bilmem neden, hâlâ bir yoluna konamamıştır.

Izmir Milli Kütüphanesinin herhangi bir dergi veya yıllık çıkarıldığından haberimiz yok. Derleme nüshalarından faydalanan bu önemli kütüphanemiz de sadece böyle bir tek yayımla değişim yolu ile pek çok yabancı dil eser kazanabilirdi. Değerli birçok bilgin, bibliyograf ve kütüphaneciyi içinde barındıran İzmir çevresinin bu bilim değerleriyle zengin bir şekilde muntazaman çıkaracağı örnek bir yıllıkla İzmirliiler hemen bütün bir medenî dünya ile memnurluk verici bir yayım değişimi işine girişebilirlerdi.

Türk Dil Kurumu kütüphanesi de, tıpkı Türk Tarih Kurumununki gibi, sadece değişim ve bağış yollarıyla zenginleşmektedir. Virmibeşer yıllık geçmişlerinde bu kurumların kendi yayınlarının epey zengin birer listesi vardır. Dil Kurumu kendi listesini yayınlamıştır. Tarih Kurumunun da böyle bir repertuarı bir an önce yayınlamasını bekliyoruz. Son zamanın kâğıt ve baskı bakımından güç şartları içinde ara-sıra kendi eserlerinden birer-ikişer cilt çıkarabilmektedirler. Bunlar, itiraf edelim, dış ülkelerin büyük kütüphaneleri, bilim enstitüleri ve akademilerince en çok aranan Türk eserleridir. Bu eserlerle bu kurumlar, bana verilen bilgi doğru ise, 150'den fazla yabancı bilim derneği ve akademisinin yayınlarıyla başarılı bir değişim yapmaktadırlar.

Gene yabancı ülkelerde çok aranan, pek değerlendirilen Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarıyla bu kurum kütüphanesi-

nin efinde zengin bir değişim imkânı bulunmaktadır. Yine T.B.M.M. Millî Savunma Bakanlıkları kütüphaneleri de memleket içinde ve dışında mükemmel birer değişim sistemi kurabilirler. Ancak, böyle bir sistemi kurarken, bunun yürütülme esaslarının dış ülkelerin bu yoldaki tecrübelerinden çıkarılması gerekir.

Başka kütüphanelerimizin değiştirilebilecek yayınları, galiba, yok. Ama, kendi yayınları olmasa da, bugün yurt içinde geniş, hele yararlı bir değişim sistemi kurabilirler.

3. ÇİFT NÜSHALARIN DEĞİŞİMİ :

Büyükçe kütüphanelerimizin hemen hepsinde bir eserden iki, üç, hattâ daha çok nüsha bulunmaktadır. Bunun böyle olması da belki zaruri: Vaktiyle bir nüsha satın alınmıştır, daha sonra aynı eserin yazarı veya editörü kütüphaneye bir nüsha bağışlar, bu bağış reddedilemez. Bağışlanan koskoca koleksiyonlardan hiç değilse birkaç eser, çokluk eserlerin büyük bir bölümü zaten kütüphanede mevcuttur. Yahut, kitap veya dengi Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünce kütüphaneye esasen gönderilmiştir. (tabii, şimdilik bu husus, yalnız yerli kitaplar ve süreli yayımlar içindir). Öte taraftan yazar, yayınevi veya idarehane kendi yayınlarnını bağış olarak doğrudan doğruya kütüphaneye değollar. Bazen yerli ve yabancı yayınevleri ve kitabevlelerinden birden hep aynı eserden iki veya daha çok nüsha gelir. Hele propaganda yayınlarnının gelişi böyle olur.

Büyük kütüphanelerde hep aynı eserden çift veya üç nüsha birikmesini sağlayan başlıca yollar bunlardır. Bu nüshaları da öteki kütüphanelerle değiştirmek ister.

Kütüphanelerimizin bugünkü meseleleri yalnız bunlar değildir. Ötekilerini açıklamayı ileriye bırakmak gerekiyor.